УДК: 94(497.5:497.11)“1876“(093.2)
DOI: https://doi.org/10.18485/srpske_studije.2026.17.11
Рад примљен: 13. јула 2026.
Рад прихваћен: 24. јула 2026.

Др Јелена Радосављевић
научни сарадник
Историјски институт Београд
jelenaradosavljevic60@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6584-0938

Др Жарко Илић
научни сарадник
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју
zarko.ilic95@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-3675-4424

ИЗВЕШТАЈ ГРЧКОГ КОНЗУЛА У БЕОГРАДУ О РАЗГОВОРУ СА КНЕЗОМ МИЛАНОМ У ЈАНУАРУ 1876. ГОДИНЕ

Апстракт: У раду је критички приређен извештај првог грчког конзула у Београду Анастасиоса Доскоса, упућен грчком министру спољних послова Александру Контоставлосу у јануару 1876. године. Извештај је настао као резултат разговора конзула Доскоса са кнезом Миланом. Централна тема разговора, а тиме и извештаја, био је став српског владара према Херцеговачком устанку, његова очекивања у погледу даљег развоја догађаја, као и сложен положај Кнежевине Србије и кнеза Милана, који су се налазили између захтева великих сила за очувањем неутралности и ратоборног расположења јавног мњења унутар Кнежевине Србије. Документ се чува у Архиву Дипломатске и историјске службе Министарства спољних послова Грчке у Атини, у оквиру фонда Посланство у Београду. У раду су објављени оригинални текст документа на грчком језику и његов превод на српски језик.

Кључне речи: кнез Милан, Анастасиос Доскос, извештај, Херцеговачки устанак, Кнежевина Србија, Краљевина Грчка.

***

Односи Кнежевине Србије и Краљевине Грчке, прожети пријатељским духом током друге владавине кнеза Михаила Обреновића (1860–1868), достигли су врхунац 1867. године. У августу те године две државе су потписале Уговор о савезу, којим је као заједнички циљ дефинисано ослобођење балканских хришћана од османске власти и акције које је требало предузети у остварењу тог циља.[1] Српско-грчки дипломатски односи ушли су у нову фазу оног тренутка кад је Грчка отворила дипломатско представништво у Београду у новембру 1868. и упутила првог конзула. Први акредитовани грчки представник у Кнежевини Србији Анастасиос Доскос стигао је у престоницу српске државе почетком новембра.[2] У намери да наставе политику кнеза Михаила, малолетни кнез Милан Обреновић и Друго намесништво[3] указали су знатну пажњу првом грчком конзулу, који је био примљен одмах по доласку, а убрзо су га посетили и сви чланови владе.[4] Међу првим задацима новопостављеног грчког конзула било је упознавање са српским кнезом и водећим личностима овдашње политичке сцене, као и редовно извештавање Министарства иностраних дела у Атини о ситуацији у Кнежевини Србији. Убрзо се показало да су очекивања намесника о развоју српско-грчких односа на темељу уговора из 1867. године неоснована. Грчка политика је ушла у нову фазу по окончању Критског устанка, што је значило промену политике према Османском царству у смеру добросуседских односа, под утицајем Велике Британије, а грчки конзул је истицао како нема посебне инструкције своје владе у погледу даљег развоја српско-грчких односа, додајући да је тек посредно упознат са постојањем српско-грчког уговора о савезу из 1867. године.[5] Такав став, који је у основи значио одржавање дипломатских односа без продубљивања сарадње, обележио је дванаестогодишњу Доскосову конзулску службу у Кнежевини Србији.

1 Г. Јакшић, В. Вучковић, *Спољна политика Србије за владе кнеза Михаила (први балкански савез)*, Београд, 1963, 391–394, 510–519; С. Терзић, *Србија и Грчка (1856–1903): борба за Балкан*, Београд, 1992, 129–135; Д. Леовац, *Кнез Михаило Обреновић (1823–1868)*, Београд, 2023, 416–423.

2 *Српске новине*, бр. 144, 2/14. новембар 1868.

3 Друго намесништво су чинили Јован Ристић, Миливоје Петровић Блазнавац и Јован Гавриловић.

4 G. Ioannidou-Bitsiadou, *La situation politique et culturelle en Serbie, et les relations gréco-serbes à l'époque de la régence (1868-1872)*, Balkan Studies 24, No. 2 (1983), 439–440.

5 G. Ioannidou-Bitsiadou, *nav. delo*, 437–454; С. Терзић, *Србија и Грчка (1856–1903)*, 150–153.

Анастасиос Доскос, први грчки конзул у Београду, рођен је 1818. године у Македонији, али се његова породица убрзо преселила у Атину. Након завршетка школовања, краће време радио је у грчком Министарству спољних послова. Од фебруара 1843. године започела је његова служба у грчким конзулатима и тада је постављен за помоћника секретара у грчком посланству у Солуну. Наредних тринаест година провео је на том положају, напредујући до места вицеконзула (1855). Током 1856. године обављао је дужност вицеконзула у Волосу, а следеће године је постао генерални конзул у Лариси. Трећа промена места службовања у року од три године уследила је већ у јуну 1858. године, кад је Доскос именован за генералног конзула у конзулату у Једрену. На овој позицији остао је до 1868. године, с тим што је краткотрајно био отпуштен из службе 1864, али већ наредне године био је враћен на исту функцију. У мају 1868. године премештен је у конзулат у Смирну, а затим у Букурешт, да би почетком новембра из Румуније дошао у Београд.[6] Дужност посланика Краљевине Грчке у Кнежевини Србији обављао је све до октобра 1880. године, кад га је сменио Николаос Делијанис. Даља дипломатска служба одвела је Доскоса у Софију, где је остао до 1882. године. Потом је био именован за конзула у Берну, али ту дужност никад није преузео. Последње године живота провео је у Атини, где је и преминуо 9. јануара 1888. године. Током своје дугогодишње дипломатске каријере добио је одликовања Аустроугарске, Бугарске и Османског царства.[7]

Доскосова биографија сведочи да је у новембру 1868. године у Београду, као први конзул Краљевине Грчке у Кнежевини Србији, ступио на дужност дипломата са вишегодишњим искуством. Ипак, током дванаестогодишњег службовања у престоници српске државе, Доскос није оставио значајнијег трага у унапређењу српско-грчких односа. Томе је, свакако, допринео и спољнополитички курс Грчке, која се током седамдесетих година 19. века постепено удаљавала од идеје заједничке борбе јужнословенских народа против Османског царства.[8] Његов рад се углавном сводио на редовно извештавање грчких власти о приликама у српској држави, ставовима српских влада, размишљањима кнеза Милана, расположењу српске јавности према оним питањима која су обележила осму деценију 19. века. Централни догађај те деценије била је Велика источна криза (1875–1878), а грчки конзул је у више наврата водио разговоре са кнезом Миланом и члановима српске владе о даљем току догађаја и потенцијалном решењу кризе.

6 *Српске новине*, бр. 144, 2/14. новембар 1868.

7 *Ακρόπολις* (Αθήνα), 10. 1. 1888; Κ. Δημήτρης, *Γενικόν Προξενείον της Ελλάδος εν Σμύρνη. Προξενικά Έγγραφα 1833–1912*, Αθήνα, 2025, 18, 275–276.

8 С. Терзић, *Србија и Грчка (1856–1903)*, 231.

Документ који се приређује настао је као резултат разговора грчког конзула Доскоса са кнезом Миланом у двору српског владара, током јануара 1876. године. Очекивано, у средишту пажње нашао се устанак у Босни и Херцеговини, који је започео сукобима почетком јула 1875. године у околини Невесиња, а потом се убрзано проширио на остале херцеговачке крајеве, да би током августа захватио и територију Босне. У извештају је посебан акценат стављен на став српског кнеза према устаничком покрету и расцепу у коме се налазио, тежећи да балансира између става великих сила и њиховог дипломатског притиска на Кнежевину Србију, с једне стране, и очекивања јавности унутар српске државе, прилично ратоборно расположене, с друге стране. Посебан значај овог извора лежи у томе што конзул преноси кнежеве речи о несигурности његовог положаја, у знатној мери условљеног политиком коју ће Србија заузети према устанку српског народа у Босни и Херцеговини, односно питања око уласка Србије у рат. Кнез Милан је јасно истакао да је стање у његовој држави такво да су пред њим две опције – рат или револуција у земљи и губитак престола.[9] Истовремено, показује и тежњу кнеза Милана да од грчког кнеза добије бар неке информације о ставу грчке владе и краља Ђорђа I (1863–1913) према овим догађајима и потенцијалним акцијама.

Рукопис који је приређен за објављивање написан је руком грчког конзула Анастасиоса Доскоса и датиран 10. јануаром 1876. године. Документ је упућен тадашњем грчком министру спољних послова Александру Контоставлосу.[10] Настао је у грчком посланству у Београду и писан је тадашњим грчким књижевним језиком (катаревусом) на укупно осам страница. Чува се у Архиву Дипломатске и историјске службе Министарства спољних по-

9 Више о томе у: С. Рајић, *Кнез Милан Обреновић (1854–1881). Од бератлије до суверена*, Београд, 2024, 356–376; О политици Кнежевине Србије према устанку у Босанском вилајету током 1875. године видети: А. М. Савић, *Од ратоборног расположења до ратних припрема: Кнежевина Србија и устанак у Босанском вилајету 1875. године*, Српске студије 16 (2025), 122–160.

10 Александар А. Контоставлос (1835–1909) био је истакнути грчки политичар, дипломата и правник из друге половине XIX века. Током своје политичке каријере више пута је биран за посланика у грчком парламенту. Два пута је обављао дужност министра правде Грчке, од 1870. до 1871. и од 1883. до 1885. године. Као министар спољних послова служио је у владама Александроса Кумундуроса 1875. и 1876. године, затим у влади Харилаоса Трикуписа од 1883. до 1885. године, као и у коалиционој влади Константиноса Сотиропулоса и Теодороса Ралиса 1893. године. У оквиру своје богате дипломатске каријере обављао је и дужност грчког посланика у Берлину од 1880. до 1881. године, а кратко време и посланик у Лондону, одакле је поднео оставку због неслагања са политиком владе Александроса Кумундуроса. Поред политичких и дипломатских дужности, обављао је и дужност председника Археолошког друштва у Атини. Преминуо је у Атини 1909. године.

слова Грчке у Атини, у оквиру фонда Посланство у Београду, број фасцикле 1, број подфасцикле 1. Према нашим сазнањима, овај извештај до сада није био објављен, ни у оригиналу ни у преводу. Приликом приређивања извора дат је оригинални текст на грчком језику, упоредо са савременим српским преводом. Приређивачи су настојали да интервенције у тексту сведу на најмању могућу меру, ограничавајући их искључиво на измене неопходне за лакше читање и разумевање садржаја. У пратећим напоменама донета су објашњења кључних појмова и догађаја, као и основни подаци о личностима које се помињу у тексту.

*

ΓΕΝΙΚΟΝ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΝ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΩ.
Ἐν Βελιγραδίω τήν 10 Ιανουαρ. 1876
Ελ. Ιανουαρίου 1876 Αρ. Πρωτ 4056
Αριθ. 10.

Πρός τήν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα τόν Κύριον Α. Κοντόσταυλον Ὑπουργόν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν κ.τ.λ. κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Κύριε Ὑπουργέ!

Λαβών τήν διά τοῦ ἀπό 20 Δεκεμβ. λήξαντος ἔτους κ' ὑπ' ἀριθ. 10398 ἐγγράφου διαβιβασθεῖσαν μοι Ἐπιστολήν τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως πρός τόν Ἡγεμόνα Μιλάνον ἔσπευσα νά γνωστοποιήσω τοῦτο τῷ Ὑπουργῷ τῶν Ἐξωτερικῶν κ' κατά τήν ὀρισθεῖσαν ἡμέραν, 6ην ἰσταμένου, μεταβάς είς τό ἀνάκτορον ἐνεχείρισα αὐτήν τῷ Ἡγεμόνι.Ο Ηγεμὼν στολὴν φέρων στρατηγοῦ με ὑπεδέξατο φιλοφρονέστατα, καὶ πρῶτον μὲν ᾐτήσατο είδήσεις περὶ τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, περὶ τοῦ μελετωμένου είς Εὐρώπην ταξιδίου του, ὅτε τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν πραγματοποιηθήσεται ἢ ἂν ἡ ἀποδημία του ἔχῃ πολιτικὸν σκοπόν. Ἀπήντησα ὅτι ἐπισήμως οὐδὲν μοι ἀνεκοινώθη. Μετὰ ταῦτα θέμα λαβὼν τὴν Ἑρζεγοβινείον ἐπανάστασιν, μοι εἶπεν ὅτι αὕτη οὐ μόνον διατηρηθήσεται, ἀλλὰ καὶ σπουδαιοτέραν προσλήψεται φάσιν κατὰ τὴν προσεχῆ ἄνοιξιν, ἐὰν μὴ δικαιώσωσιν αἱ Δυνάμεις τοὺς πόθους τῶν ἐπαναστατῶν, κατ' αὐτὸν δύσκολον.

Ἀκολούθως ἐμνήσατο καὶ πάλιν περὶ τῆς δυσχεροῦς θέσεως, ἐν ᾗ ἐξακολουθοῦντες διατελοῦντες αὐτός τε καὶ ἡ Κυβέρνησίς του, ἕνεκα τῶν πρὸς πόλεμον ὀργώντων Σέρβων καὶ ἐκ τῆς ἐπιμονῆς τῆς ἐνταῦθα συνεδριαζούσης τῆς Βουλῆς ὀμοθυμαδὸν ἀξιούσης ἀναφανδόν ὑποστηρίξεως τὴν Ἑρζεγοβινείον ἐπανάστασιν ὑπὸ τῆς Σερβίας, ἐνώ ἐξ ἐτέρου τῶν ἐνταῦθα ἀντιπροσώπων τῶν ξένων Δυνάμεων, οἱ μὲν ἐξακολουθοῦσιν ἐπιβάλλοντες αὐτῷ αὐστηρὰν οὐδετερότητα, ὁ δὲ τῆς Ρωσσίας ὁ προσφάτως ἐκ Πετρουπόλεως ἐπανακάμψας, διφορουμένως ἐκφράζεται. Εστι δ' ὅτε καὶ συμβουλεύει αὐτῷ να μὴ παρασχεῖν

ἁφορμὴν διαταράξεων ἄχρις οὗ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβεις περατώσωσι τὰς πρὸς τὴν Πύλην διαπραγματεύσεις των. Ἐν ἀμηχανίᾳ, προσέθηκεν, διατελῶν, προσεκάλεσα εὐχάριστον τὸν 233, 3785, 5532 καὶ παρέστησα αὐτῷ τὸ ἀκρόσφαλες τῆς θέσεώς μου, ὡς Ἡγεμόνος τῆς Σερβίας.

Διότι προβλέπω, ὅτι ἐὰν μὴ ἐνδιδῶν εἰς τὸν ὅλονεν αὐξανοντα ἐρεθισμὸν καὶ τὰς φιλοπολέμους τάσεις τοῦ Σερβικοῦ λαοῦ, 1207, 5575, 938, 2034, 1938, 2148, 1744, 2391, 1905, 3084, 5530, 2252, 1746, 3986, 2645, 231, 694, 4993, 1735, 2582, 5203, 1961, 832, 68, 1566, 5530, 68, 2441, 5530 θὰ ἐπέλθῃ γενικὴ καθ' ἐμοῦ ἐπανάστασις, ἧς ἐναργὲς προανάκρουσμα εἶναι, ὅτι ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ λαοῦ προήχθη ἄχρι τοῦ κηρύτειν με προδότην τῆς πατρίδος.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, δυοῖν θάτερον 4561, 4249,1744, 13, 3208, 5555, 4028, 2409,754, 731, 2416, 4979, 3349, 68, 1728, 1952, 2226 η δεόν νὰ ἀπελθῶ τῆς χώρας πρὸς ἀποφυγὴν οἰκτροτέρου τέλους, οπερ δια τὰ προεκτεθέντα τεκταινόμενον με ἀναμένει.

Τὴν ἀφήγησιν ταύτην, μοι εἶπε, προέτρεψα τῷ ἀντιπροσώπῳ 1905, 4977, 5530 νὰ καθὑποβάλῃ τῇ Κυβερνήσει τοῦ καὶ ἐξαιτήσηται εκ μερους μου γνωμοδότησιν.

Κατόπιν, με ὕφος ἐκφαῖνον ἐμπιστοσύνην, ἐπελέξεν ὅτι, οἰοδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ 1560, 1784, 5530 ἀπάντησις, ἀπόφασιν ἀμετάτρεπτον ἔχει· ἅμα ἡ Σερβία καταστῇ ἑτοιμόπολεμος, νὰ λάβῃ ἐνεργὸν μέρος ὑπὲρ τῆς Ἐρζεγοβινείου ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν προσεχῆ ἄνοιξιν, συμπρατοῦντος καὶ 68, 4566, 68, 2441, 5530.

Πιστεύω δέ, μοι εἶπεν, ὅτι 312, 2466, 4648, 2226, 2648, 1952, 2583, 231, ὅταν ἴδῃ ὅτι ἡ ἐπανάστασις προσλαμβάνει σπουδαιοτέρας διαστάσεις, θα ἀποφασίσῃ νὰ ὠφεληθῇ τῆς εὐκαιρίας, φέρων ἀντιπερισπασμοὺς τῇ Τουρκίᾳ διὰ κινημάτων ὑπὲρ τῶν ὑπὸ ζυγὸν ὁμοφύλων του· εἰς τὰ διαβήματα δὲ ταῦτα ἐναπόκειται ἡ ἐπιτυχία τοῦ μεγάλου σκοποῦ. Ταῦτα εἰπὼν ἐπέμεινεν ὅπως ἐκφέρω.

Ἐμπιστευτικῶς την ἐφ' ὅσον ἐξέφραστο ατομικὴν γνώμην μου. Τῷ ἀπηντησα ὅτι, ἕνεκα τοῦ ἀμφιβόλου τῆς Ἐρζεγοβινείου ἐπαναστάσεως 2237, 2164, 2, νομίζω οὐδεμίαν διεχάραξεν ἔτι πολιτικὴν πορείαν περὶ τοῦ μέλλοντος, καθόσον τὰ εἰς τὰ βόρεια τῆς Τουρκίας διαδραματιζόμενα πιθανὸν νὰ μὴ ἐκλαμβάνῃ ὡς ἀποχρῶσαν ἀφετηρίαν.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ δυσχερὲς τῆς θέσεως του φρονῶ, εἶπα, καλὸν πρὶν ἢ ἀναλάβῃ τοσοῦτον σοβαρὰν εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ ἔθνους τοῦ, ἀποδυόμενος εἰς ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων, νὰ συγκαλέσῃ μυστικῶς τοὺς κομματάρχας καὶ καθόλου προκρίτους τοὺς ἀπολαύοντας ἐθνικῆς ἐμπιστοσύνης, καὶ παραστήσας αὐτοῖς τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστασιν, λάβῃ τὴν γνώμην των καὶ κατὰ ταύτην ρυθμίσῃ τὴν μέλλουσαν πορείαν του.

Οἱ ἐνταῦθα ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων, ἐπανέλαβεν ὁ Ἡγεμών, τὸν ἐκφοβίζουσιν ὅτι, κηρυτομένης τῆς Σερβίας ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν, τὰ συμφέροντα αὐτῆς θὰ βλαφθῶσι καιρίως, καὶ πιθανὸν νὰ ἐπιβληθῇ ἠσυχία τῷ τόπῳ διὰ ξένης κατοχῆς.

Αἱ ἀπειλαὶ ὅμως αὗται οὐδόλως τὸν πτοοῦσι, καθόσον γνωρίζει τὴν ἐλεεινὴν τῆς Τουρκίας κατάστασιν, καὶ τὸ δύσκολον τοῦ ἐπιτρέψαι αἱ Δυνάμεις ἀπὸ κοινοῦ ξένην κατοχήν. Ἀλλὰ κατέληξε κ᾽ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ξένης κατοχῆς, κηρυχθεὶς ἄπαξ ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν οὐ μόνον τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ ἀνακλήσεται, ἀλλὰ κ᾽ ἐν τῷ εἰρηνεύειν τῶν ἐπαναστατησασῶν ἐπαρχιῶν αἱ Δυνάμεις ἔσονται ἠναγκασμέναι νὰ λάβωσιν ὑπ᾽ ὄψιν τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Σερβίας. Προ δύο ἡμερῶν εἶδον καὶ τὸν Πρωθυπουργὸν κύριον Κάλεβιτς. Μοῦ εἶπεν ὅτι ὁ Ἡγεμὼν προσκαλέσας αὐτὸν τῷ ἐσύστησε τὸ κατεπεῖγον τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ δανείου ὑφ᾽ οἰουσδήποτε ὅρους καὶ ὅτι δέον νὰ ἀσχοληθῶσι συντόμως εἰς προμήθειαν ὅπλων. Ἐκ τῶν προεκτεθέντων ἐξάγεται ὅτι ὁ Ἡγεμὼν γνοὺς ὅτι ἐὰν ἀποπειραθῇ καὶ αὖθις νὰ ἀναχαιτίσῃ τὰς φιλοπολέμους ὀρμὰς τῶν Σέρβων κινδυνεύει, προτίθεται μᾶλλον τῆς ἀτομικῆς ἀσφαλείας νὰ ρίψῃ τὸν των ὅλων κύβον.

Ο ἀντιπρόσωπος 2523 5530 μοῦ εἶπε χθὲς ὅτι, καθ᾽ ἃς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἔσχεν εἰδήσεις, ἡ Τουρκία προτίθεται νὰ συγκεντρώσῃ παρὰ τὸ Σερβικὸν ὅριον 10.000 Κιρκασίων, ἐφ᾽ ᾧ συμπεραίνει ὅτι σκοπὸς τῆς Πύλης εἶναι εν περιπτώσει εἰσβολῆς εἰς Σερβίαν, νὰ ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν Σέρβων στοιχεῖον ἀνάλογον, τουτέστι δυναμένον νὰ διεξαγάγῃ ὀρεινὸν πόλεμον. Ὁ δὲ 1905_3097 μοι ἐγνωστοποίησε φιλίκως ὅτι ὁ ἐν Βραΐλᾳ 1905_3097_5530 ὑποπρόξενος ἀνήγγειλεν αὐτῷ ὅτι ἡ Ῥουμανικὴ Κυβέρνησις διέταξεν ἐσχάτως καταγραφὴν τῶν ἐν Βραΐλᾳ οἰκιῶν καὶ ἱπποστασίων, ων αι μεν δυνανται νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς καταλύμματα στρατιωτῶν, τὰ δὲ δι᾽ ἵππους, ὥστε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν ὄχθης κίνησις Ῥουμανικοῦ στρατοῦ ἐμφαίνει ὅτι καὶ ἡ Ῥουμανία προπαρασκευάζεται πρὸς πόλεμον.

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ὑποσημειωθῶ με σεβασ βαθυτάτου.

Εὐπειθέστατος

Α. Δόσκος

Превод писма на српски језик

ГЕНЕРАЛНИ КОНЗУЛАТ ГРЧКЕ У БЕОГРАДУ
У Београду, 10. јануара 1876.
Јан. 1876, бр. прот. 4056
Бр. 10

Његовој Екселенцији господину А. Контоставлу,
министру иностраних дела, итд. итд. итд.

Господине министре,

Примивши писмо Његовог Величанства Краља,[11] које ми је достављено актом од 20. децембра протекле године и под бројем 10398, упућено кнезу

11 Грчки краљ Ђорђе I (1845–1913), био је на власти од 1863. до 1913. године.

Милану, пожурио сам да ово саопштим министру иностраних дела[12] и, на одређени дан, 6. текућег, отишавши у двор, предао сам га кнезу.

Кнез, носећи униформу генерала, примио ме је врло љубазно, и најпре је затражио вести о нашем Краљу, о његовом намераваном путовању у Европу, – када ће се отприлике остварити – и да ли његово путовање има неки политички циљ.[13] Одговорио сам да ми званично ништа није саопштено.

Затим се осврнуо на тему Херцеговачког устанка, рекао ми је да се он неће само одржати, већ ће задобити још већу важност у предстојећем пролећу, уколико силе не удовоље захтевима устаника, што је по његовом мишљењу тешко оствариво.[14]

Такође се осврнуо на тежак положај у коме се он и његова влада и даље налазе, између са једне стране Срба који су вођени ка рату и са друге стране упорности овдашње скупштине, која захтева отворено пружање подршке херцеговачком устанку од стране Србије,[15] док с друге стране овдашњи

12 У периоду од октобра 1875. до маја 1876. године на власти је била влада Љубомира Каљевића, а у њој је министар иностраних дела био Ђорђе Павловић, правник, председник Касационог суда и професор Велике школе.

13 Краљ Ђорђе је са својом породицом кренуо на пут ка европским престоницама у априлу 1876. године и најпре је посетио Беч, а затим Лондон. Основни циљ његовог путовања био је да све мере које Велике силе донесу у вези са решењем Источног питања обухвате, поред Јужних Словена, и Грке (G. Marcopoulos, *King George I and the expansion of Greece 1875–1881*, Balkan Studies 9 (1968), 22–24).

14 Од почетка устанка велике силе, пре свега Русија и Аустроугарска, одлучно су захтевале од Србије и Црне Горе неутралност према устаничком покрету. Неутралност је захтевана и од кнеза Милана током посете Бечу првих дана августа 1875. године. Циљ Тројецарског савеза, чијим ставовима су се приклониле Француска, Велика Британија и Италија, био је да Србија и Црна Гора задрже неутралност, устанике наведу на покорност, а Османско царство на реформе. Крајем децембра 1875. године Порти је предата тзв. Андрашијева нота, са којом су се почетком јануара сагласиле и остале велике силе. Основни захтеви овог документа били су слобода вероисповести, укидање закупа десетине, непосредни порези прикупљени на тлу Босне и Херцеговине биће коришћени само за унапређење ових провинција, постепена аграрна реформа и формирање мешовите комисије која ће надзирати спровођење реформи (С. Рајић, *Спољна политика Србије. Између очекивања и реалности 1868–1878*, Београд, 2015, 370–422; иста, *Кнез Милан Обреновић*, 357–358; А. Савић, *нав. дело*, 140; Л. Радан, *Устанак у Источној Херцеговини 1875–1878. Узроци, ток и посљедице (на основу досадашње историографије)*, Требиње – Херцег Нови – Никшић, 2024, 174–177).

15 Реч је о скупштини коју је кнез Милан отворио 9. септембра 1875. године у Крагујевцу, а која је радила све до почетка фебруара 1876. године. Централно питање се тицало уласка Србије у рат и обезбеђивања зајма за војне припреме. Усвајање одговора Народне скупштине и *Тајног додатка*, којим је било предвиђено помагање устанка, обезбеђивање зајма од три милиона дуката и мере за ратне околности, довело је до неслагања кнеза Милана и председника Јована Ристића. Кнез се противио срљану Србије у рат, имајући у виду став великих сила и спремност Србије да се војно

представници страних сила, неки и даље налажу строгу неутралност, док се руски [посланик],[16] који се недавно вратио из Петрограда, изјашњава на неодређен и колебљив начин.[17] Дешава се, пак, да му саветује да не пружи повод за нереде све док амбасадори у Цариграду не доврше своје преговоре са Портом.

У недоумици, додао је, да је надлежне представнике позвао [233, 3785, 5532][18] и изложио крајњу несигурност свог положаја као кнеза Србије. „Јер предвиђам да, уколико не попустим пред све већим узбуђењем и ратоборним тежњама српског народа, 207, 5575, 938, 2034, 1938, 2148, 1744, 2391, 1905, 3084, 5530, 2252, 1746, 3986, 2645, 231, 694, 4993, 1735, 2582, 5203, 1961, 832, 68, 1566, 5530, 68, 2441, 5530 наступиће општи устанак против мене, чији би јасан предзнак било то да је народна огорченост догурала дотле да ме проглашава за издајника отаџбине. У оваквим околностима, сврсисходно је да 4561, 4249, 1744, 13, 3208, 5555, 4028, 2409, 754, 731, 2416, 4979, 3349, 68, 1728, 1952, 2226 напустим земљу како бих избегао горчи крај, који ме, према изложеном, чека због горе поменутих догађаја."

„Ову приповест", рече ми, „рекао сам представнику 1905, 4977, 5530[19] да је пренесе Влади и да затражи у моје име мишљење."

Потом, тоном који је показивао поверење, дода де да, ма какав био одговор 1560, 1784, 5530, он има одлуку: чим Србија постане спремна за рат,

супротстави Османском царству. О томе је говорио следеће: „Ја не одобравам радњу Ристићеве владе. Она хоће да увуче земљу у рат, а ја то не дам без велике нужде јер нећу да метнем на коцку ово парче крваво стечене земље и престо који сам наследио од својих славних предака." Скупштина је неколико дана касније премештена у Београд, а кнез се обратио посланицима у сали Велике школе. Разлаз је довео до пада владе Стевче Михаиловића, а нову је формирао 8. октобра Љубомир Каљевић (С. Рајић, *Спољна политика Србије*, 382–388; иста, *Кнез Милан Обреновић*, 366).

16 Тадашњи руски дипломатски представник у Србији био је Андреј Николајевич Карцов.

17 Такав став проистицао је из унутрашњих подела и непостојања јединственог курса у руским дипломатским круговима. Руски цар Александар II и канцелар Александар Михаилович Горчаков били су за доследно спровођење интереса Тројецарског савеза и усаглашени наступ великих сила, те су захтевали од српског кнеза неутралност. Са друге стране су били престолонаследник Александар и руски представник у Цариграду, генерал Николај Павлович Игњатијев, који су се залагали за одлучнији и самостални наступ Руског царства у овом периоду, а у корист устанка (С. Терзић, *На капијама Константинопоља. Русија и балканско питање у 19. веку*, Београд-Нови Сад, 2021, 359–370).

18 Бројеви представљају шифре којима су означени представници великих сила, вероватно Русије, Аустроугарске и осталих земаља. О коме је тачно реч није могуће утврдити.

19 Овде се шифра највероватније односи на руског конзула.

да узме делатно учешће у корист Херцеговачког устанка током предстојећег пролећа, уз садејство и 68, 4566, 68, 2441, 5530. „Верујем пак", рече ми, „да ће 312, 2466, 4648, 2226, 2648, 1952, 2583, 231,[20] када виде да устанак добија значајније размере, одлучити да се окористи приликом, наносећи Турској противдејства покретима у корист својих истоплеменика под јармом; а у тим корацима лежи успех великога циља."

Рекавши то, настојао је да изнесем [мишљење]. Поверљиво, колико је до мене, изразио сам своје лично мишљење.

Одговорио сам му да, због неизвесности херцеговачког устанка [2237, 2164, 2],[21] сматрам да још није одредио никакав политички правац за будућност, пошто догађаје на северу Турске вероватно не сматра довољним полазиштем. Што се тиче тежине његовог положаја, сматрао сам, рекох, да је добро да, пре него што преузме тако озбиљну одговорност пред својим народом, упустивши се у борбу против Турака, тајно сазове вође странака и уопште угледнике који уживају поверење нације и, изложивши им право стање ствари, затражи њихово мишљење и према томе уреди свој будући правац.

Представници сила овде, поновио је кнез, застрашују га да ће, ако Србија стане на страну устаника, њени интереси бити озбиљно угрожени и да би мир могао да буде наметнут са стране као окупација. Међутим, такве претње њега нимало не застрашују, јер добро познаје бедно стање у коме се налази Турска, и тешко би било да силе дозволе страну окупацију. Међутим, закључено је да, ако се он макар једном изјасни у корист устаника, не само да ће поново задобити симпатије народа, већ ће и током помирења побуњених покрајина Велике силе бити приморане да узму у обзир захтеве Србије.

Пре два дана видео сам и председника владе, господина Каљевића.[22] Рекао ми је да му је владар, пошто га је позвао, нагласио хитност реализације зајма под било каквим условима,[23] као и да треба што пре да се позабаве набавком оружја. Из свега наведеног произлази да владар, знајући да би, уколико поново покуша да обузда ратоборне тежње Срба, био у опасности, радије намерава да ризикује све него да сачува сопствену безбедност.

---

20 Будући да се помињу „истоплеменици под јармом", наведене шифре се највероватније односе на Црну Гору, Грчку и Румунију.

21 Грчки краљ или грчка влада.

22 Љубомир Каљевић (1841–1907) био је председник владе од октобра 1875. до маја 1876. године.

23 Влада Љубомира Каљевића добила је средином октобра одобрење од Народне скупштине да може закључити зајам у износу од два милиона динара, који ће бити коришћен за убрзавање ратних припрема и помагање устанка у Босни и Херцеговини (А. М. Савић, *нав. дело*, 157).

Представник (2523 5530) ми је јуче рекао да, према вестима које је добио из Цариграда, Турска намерава да окупи 10.000 Черкеза дуж српске границе, из чега закључује да је циљ Порте, у случају упада у Србију, да против Срба постави одговарајући елемент, то јест такав који је способан да води планински рат.

А 1905_3097 ми је пријатељски саопштио да му је 1905_3097_5530 вицеконзул у Браили јавио да је румунска влада недавно наредила попис кућа и коњушница у Браили, од којих би једне могле послужити за смештај војника, а друге за коње, тако да, по свој прилици, кретање румунске војске на обали према Турској показује да се и Румунија припрема за рат.

Имам част да се потпишем са најдубљим поштовањем.

Најпослушнији,

А. Доскос

РЕФЕРЕНЦЕ / REFERENCES

Необјављени извори / Unpublished Sources

1. Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών ,Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου [Elliniki Dimokratia, Ypourgeio Exoterikon, Ypiresia Diplomatikou kai Istorikou Archeiou]

   Πρεσβεία Βελιγραδίου [Presveia Veligradiou]

Објављени извори / Published Sources

1. Κ. Δημήτρης, *Γενικόν Προξενείον της Ελλάδος εν Σμύρνη. Προξενικά Έγγραφα 1833–1912*, Αθήνα, 2025. [K. Dimitris, *Genikon Proxeneion tis Ellados en Smyrni. Proxenika Engrafa 1833–1912*, Athina, 2025].

Штампа / Newspapers

1. *Ακρόπολις* (1876) [*Akropolis* (1876)]
2. *Српске новине* (1876) [*Srbske novine* (1876)]

Литература / Literature

1. G. Ioannidou-Bitsiadou, *La situation politique et culturelle en Serbie, et les relations gréco-serbes à l'époque de la régence (1868–1872)*, Balkan Studies 24, No. 2 (1983), 437–454.

2. G. Marcopoulos, *King George I and the expansion of Greece 1875–1881*, Balkan Studies 9 (1968), 21–40.

3. Г. Јакшић, В. Вучковић, *Спољна политика Србије за владе кнеза Михаила (први балкански савез)* [G. Jakšić, V. Vučković, *Spoljna politika Srbije za vlade kneza Mihaila (prvi balkanski savez)*, Beograd, 1963.]

4. Д. Леовац, *Кнез Михаило Обреновић (1823–1868)* [D. Leovac, *Knez Mihailo Obrenović (1823–1868)*, Beograd, 2023.]

5. Л. Радан, *Устанак у Источној Херцеговини 1875–1878. Узроци, ток и посљедице (на основу досадашње историографије)*, Требиње–Херцег Нови–Никшић, 2024. [L. Radan, *Ustanak u Istočnoj Hercegovini 1875–1878. Uzroci, tok i posljedice (na osnovu dosadašnje istoriografije)*, Trebinje–Herceg Novi–Nikšić, 2024.]

6. С. Рајић, *Спољна политика Србије. Између очекивања и реалности 1868–1878*, Београд, 2015. [S. Rajić, *Spoljna politika Srbije. Između očekivanja i realnosti 1868–1878*, Beograd, 2015.]

7. Иста, *Кнез Милан Обреновић (1854–1881). Од бератлије до суверена*, Београд, 2024. [Ista, *Knez Milan Obrenović (1854–1881). Od beratlije do suverena*, Beograd, 2024.]

8. А. М. Савић, *Од ратоборног расположења до ратних припрема: Кнежевина Србија и устанак у Босанском вилајету 1875. године*, Српске студије 16 (2025), 122–165. [A. M. Savić, *Od ratobornog raspoloženja do ratnih priprema: Kneževina Srbija i ustanak u Bosanskom vilajetu 1875. godine*, Srpske studije 16 (2025), 122–165.]

9. С. Терзић, *Србија и Грчка (1856–1903): борба за Балкан*, Београд, 1992. [S. Terzić, *Srbija i Grčka (1856–1903): borba za Balkan*, Beograd, 1992.]

10. Исти, *На капијама Константинопоља. Русија и балканско питање у 19. веку*, Београд – Нови Сад, 2021. [Isti, *Na kapijama Konstantinopolja. Rusija i balkansko pitanje u 19. veku*, Beograd – Novi Sad, 2021.]

REPORT OF THE GREEK CONSUL IN BELGRADE ON HIS CONVERSATION WITH PRINCE MILAN IN JANUARY 1876

Summary:

This paper presents an edited publication of a report written by the first Greek consul in Belgrade, Anastasios Doskos, on 10 January 1876 in Belgrade. The document is preserved in the Archives of the Diplomatic and Historical Service of the Ministry of Foreign Affairs of Greece in Athens, within the *Legation in Belgrade* collection. Originally written in Greek, the paper provides both the original text and its Serbian translation. The report was based on a conversation between the Greek consul and Prince Milan Obrenović. The central topic of their discussion was the Herzegovina Uprising. In his report, the Greek consul recounts Prince Milan's remarks concerning the complexity of his political position, shaped on the one hand by the demands of the Great Powers that Serbia remain neutral toward the uprising, and on the other by the increasingly bellicose attitude of Serbian public opinion. The consul also records the Prince's statement that he was prepared to enter the war in support of the Herzegovina Uprising as soon as Serbia was sufficiently prepared for military action. At the same time, Prince Milan sought to obtain from the Greek consul at least some indication of the position that the Greek government and King George I intended to adopt toward these developments.